

Justisdepartementet
Kriminalomsorgsavdelingen
Postboks 8005 Dep
0030 Oslo

Deres ref.:

Vår ref.:
24/09/AKE/603/1113

Dato:
27. januar 2009

Høringsuttalelse til NOU 15:2008

Bakgrunn

Nordlandsforskning er blitt oppfordret til å skrive en høringsuttalelse til NOU 15:2008. Bakgrunnen er vår pågående forskning på bruk av restorative justice i saker med alvorligere personkrenkende handlinger og vold. Oppdragsgiver er Justisdepartementet. Nordlandsforskning har tidligere evaluert prosjektet "Felles Ansvar" (Eide, Gjertsen, Handegaard, Olsen 2007), og funn herfra er allerede integrert i NOU 15:2008. Resultatene fra pågående restorative justice prosjekt vil imidlertid ikke publiseres før ved utgangen av 2009, men vi har allerede kommet i berøring med utfordringer som er viktige å være klar over i forhold til den bruk av ungdomsstormøter som NOU 15:2008 skisserer. I dette høringsutkastet vil vi derfor redegjøre for enkelte usikkerhetsfaktorer og spørsmål som bør vurderes før og under implementering av ungdomsstormøter som straffereaksjon.

Vi gjør oppmerksom på at vi i denne teksten i hovedsak refererer til pågående og foreløpig upubliserte forskning, som forfatterne av NOU 15:2008 ikke har hatt anledning til å forholde seg til. Videre vil vi gjøre oppmerksom på at oppfordringen til å lage høringsuttalelse kom den 16.januar, hvilket betyr at vi har hatt begrenset med tid til å utforme denne. Uttalelsen er begrenset til å omhandle bruk av ungdomsstormøter som straffereaksjon, og vil konsentrere seg om enkelte momenter vår pågående forskning indikerer er viktige å rette søkelys mot.

Foreldre som deltakere – spesielle utfordringer

NOU 15:2008 tar opp bruk av ungdomsstormøter som ny straffereaksjon. Reaksjonen beskrives å skulle være et alternativ til ubetinget fengsel, og i enkelte tilfeller alternativ til samfunnsstraff, samtidig som det understrekes at ungdomsstormøte skal anses som en straffereaksjon. Det domfelte barnet skal gjennomføre et Stormøte tilrettelagt av egen koordinator tilknyttet konfliktrådet. Deltakerne i møtet er parter som er berørt av saken. Informert samtykke skal innhentes fra barnet så vel som dets verger. I utgangspunktet forutsettes vergers deltakelse. Men i og med at deltakelse kan være svært krevende for foreldre, åpnes det også for at hjelpeverge skal kunne oppnevnes til barnet, i tilfeller der foreldre gir samtykke til ungdomsstormøte, men ikke ønsker å delta selv.

NOU 15:2008 påpeker herved en viktig distinksjon, i og med påpekning av at foreldre kan oppleve et møte ekstra belastende. Foreldre stiller derved i særstilling som deltakere på et ungdomsstormøte. Dette er en tråd vi vil følge opp, fordi det eksisterer nemlig ytterligere utfordringer knyttet til foreldre som deltakere på ungdomsstormøter, som vi vil følge opp i de neste avsnittene i denne høringsuttalelsen.

Foreldre: ansvarliggjøring og gjentakelse av lovbrudd

Forskning indikerer at ungdomsstormøter ("youth conferencing") kan, og faktisk fungerer, som ansvarliggjørende mekanismer for foreldre (Richards 2005, 2007). Hvordan foreldrene erfarer denne ansvarliggjøringen, er noe som påpekes som å kunne ha konsekvenser for de resultater som slike ungdomsstormøter frambringer. Der foreldre opplever påføring av skyld, er dette noe som knyttes til graden av gjentakelse av lovbrudd fra ungdommens side (Pritchard 2002).

Nordlandsforskning vil derfor oppmode om at man ytterligere tematiserer forhold knyttet til foreldres deltakelse ved en implementering av ungdomsstormøter, i og med at håndteringen av foreldrenes deltakelse kan tenkes å ha stor betydning for hvorvidt møtene får ønsket utkomme.

Foreldre: ansvarliggjøring og kjønn

Foreldres deltakelse innehar også kjønnete aspekter. Vår pågående forskning indikerer at selv om flere konfliktråd rapporterer at det i praksis er like mye deltakelse fra mors og fars side, er det likevel en stor overvekt av konfliktråd som rapporterer at i praksis er det mor som deltar. Dette er noe annen forskning også har påpekt (Richards 2007). Derved oppstår problemstillinger knyttet til at kvinner i større grad enn menn i praksis kan bli ansvarliggjort ved bruk av denne straffeformen. Potensiell kjønnets påvirkningen på familien, og derved også samfunnet, er noe som bør gjennomgås og drøftes nøye ved implementering av ungdomsstormøter, så vel som ved bruk av restorative justice generelt.

Foreldre: ansvarliggjøring og politiske aspekter

Aspektet knyttet til ansvarliggjøring reiser også andre utfordringer med politiske implikasjoner som bør drøftes nærmere. Ikke bare kan man få en disproporsjonell ansvarliggjøring av kvinner, men også av aleneforeldre (som igjen ofte er kvinner), mennesker med minoritets-etnisk bakgrunn, og av sosio-økonomisk vanskeligstilte grupper i samfunnet generelt. For eksempel knytter dette seg inn i fattigdomsproblematikk. Ingen praksiser som håndterer lovbrudd er apolitiske, restorative justice er ikke noe unntak. Spørsmålet er hvorvidt de politiske implikasjonene drøftes eller ei. Vår oppmoding er at dette gjøres.

Vi vil også nevne at i prosjektet "Felles Ansvar" var det mange ganger påfallende at det måtte et lovbrudd til før familier og personer med store vanskeligheter fikk den hjelpen de trengte, før et hjelpeapparat ble mobilisert. Det samme mønsteret ser vi også i pågående prosjekt, der foreldre kan fortelle at de har prøvd i årevis å få hjelp, men ikke ble "hørt" før lovbrudd ble begått. En drøfting av kriminalitetsforebygging er helt klart noe som knytter seg inn i en drøfting av velferdsstaten og det som skal være hjelpeapparat generelt.

Uintenderte marginaliseringsprosesser

Betydningen av språk

I vårt pågående prosjekt omkring restorative justice er vi noe betenkte i forhold til at utfordringer knyttet til språk ofte reduseres til et spørsmål om instrumentalitet. Det vil si, at det reduseres til et spørsmål om at megler stiller de riktige spørsmålene og forholder seg på riktig måte. Restorative justice hviler på en ideologi der deltakerne i møter skal være likeverdige og likestilte parter, som kan inngå i en "herrefri" dialog, i Habermas' forstand. Videre hviler restorative justice tungt på en

rekke forståelser som er spesielle for vår tid og vårt vestlige samfunn. Her står vestlig-psykologisk-deriverte forståelser av dialogen og hva denne kan avstedkomme sentralt (Rose 1999). I og med at dialog og språk er helt sentralt for bruk av en straffereaksjon som ungdomsstormøter (og restorative justice generelt), er det viktig at de underliggende premisene og forståelsene som praksisene hviler på tematiseres, utover de instrumentelle aspektene. Verken Habermas eller de psykologisk-deriverte forståelsene av språk står ukritisert, og de bør heller ikke gjøre det i praksisfeltet restorative justice.

En rekke filosofer har problematisert språk, hva språk er og kan være. Det har vært påpekt at det er aspekter ved folks erfaringsvirkelighet som vanskelig kan settes ord på, spesielt gjelder dette erfaringer knyttet til det smertefulle (Scarry 1985, Knudsen 1992, Eide 1997, 2008). Det er ikke alt som lar seg representere via språk. Heller ikke kan man ta for gitt at alle har lik tilgang til det språk som den type forhandlinger vi ser restorative justice impliserer, ei heller at alle deler de forståelser omkring det å være menneske som praksisen hviler på. Aspekter knyttet til flerkulturalitet knytter seg inn i dette komplekset, men det er ikke bare i møtet med innvandrere at denne tematikken kan aktualiseres. Kvello (pågående arbeid) påpeker også at det er godt dokumentert at barn og unge med atferdsvansker har et dårlig utviklet språk, noe som nevnes å omfatte både ordforråd, nyanseringer, begrepssetting av indre tilstander m.m. Videre er ikke Norge noe homogent samfunn i utgangspunktet, men sammensatt av mange grupper, klasser, subkulturer, som alle er bærere av sin spesielle kunnskap omkring det å være menneske. Denne kompetansen er ikke nødvendigvis synonym med den form for kompetanse som restorative justice forutsetter.

Vi vil oppmode til at den kompetanse og de forutsetninger som restorative justice hviler på, ikke antas som gitte og essensielle trekk ved det å være menneske, men forstås som nettopp en spesiell form for kompetanse utviklet i en spesiell kontekst¹. Det betyr igjen at noen kan besitte betydelige fordeler i forhold til å mestre situasjonen sammenlignet med andre, og at bruk av restorative justice også kan implisere marginaliseringsprosesser, hvor noen grupper vil være mer utsatte og sårbare enn andre. I implementeringen av en straffereaksjon som ungdomsstormøter vil det være viktig med mer kunnskap omkring denne type ikke-intenderte marginaliseringsprosesser.

Psykisk utviklingshemmede og rettssikkerhet

Under nylig avsluttet forskning ved Nordlandsforskning har forskerne observert en overrepresentasjon av lærevansker blant straffedømte (Lien og Olsen 2008). Dette arbeidet indikerer at fenomenet som psykisk utviklingshemming og psykiske lidelser kan være undertematisert i forhold til lovbrudd og reaksjoner derpå. De samme trådene er å finne i vår pågående forskning omkring restorative justice, hvor vi overraskende kom i berøring med utfordringer knyttet til psykisk utviklingshemmede og deres rettssikkerhet. En person som arbeidet på vernet bedrift var offer i en sak vi fulgte. At vedkommende var psykisk utviklingshemmet ble imidlertid ikke fanget opp av andre enn forskerne. De prosessene som ble satt i gang, konfliktrådsmøtet inkludert, ble i praksis uintenderte, men meget reelle, nye overgrep mot vedkommende. I vårt pågående restorative justice prosjekt har vi derved blitt oppmerksomme på at en tematisering av psykisk utviklingshemming og rettssikkerhet er påkrevd. Hvordan dette er en tematikk som kan aktualiseres ved bruk av ungdomsstormøter vet vi ikke. Det som imidlertid er klart, er at det er behov for mer kunnskap på dette feltet.

Der man har å gjøre med et fenomen som psykisk utviklingshemming ser man kanskje klarere enn i andre tilfeller hvor stor betydning visse former for språk-kompetanse har. Men utfordringer knyttet til språk begrenser seg ikke til håndtering av lovbrudd der psykisk utviklingshemmede er involvert.

¹ Man hører ofte restorative justice omtalt som derivert fra urbefolkninger så vel som en tilbakevending til tidligere tiders samfunns måte å håndtere uønskede handlinger. Dette er imidlertid påstander som er blitt sterkt kritisert som i beste fall overforenklinger, selv om påstandene lever i beste velgående i feltet (Christensen 2005, Richards 2007).

Utfordringen er av en mye mer generell og dyptgripende karakter. Dette er utfordringer som bør tematiseres ved en implementering av ungdomsstormøter som skissert av NOU 15:2008.

"Min sannhet", "din sannhet" og skapelse av sårbarhet

Et annet aspekt vi har kommet i berøring med, er at forsøket på å skape åpenhet og rom på et restorative justice møte, i betydningen en vektlegging av "min sannhet" og "din sannhet", kan ha en uintendert konsekvens. I en vektlegging av subjektivitet og personers erfaringer og "sannhetens relativitet", kan man risikere at offeret² kommer dårlig ut. Vi har erfart å delta på møte der halve møtet var passert, før vi skjønnte at den vi hadde trodd var påklaget, var han som var blitt banket opp. Dette skyldtes måten deltakerne snakket til hverandre på. Vi ble ikke oppmerksomme på hvem som faktisk var påklaget, før offeret selv sa han følte han ble gjort til gjerningsmann. Denne observasjonen reiser ytterligere problemstillinger knyttet til det språk og den ideologi som restorative justice hviler på. Det er noe med den konteksten som restorative justice faktisk foregår innen som ikke kan ignoreres på selve møtet, det faktum at det faktisk foreligger et anmeldt lovbrudd, det faktum at det faktisk har skjedd noe. Her ser vi at det trengs en generell drøfting og bevisstgjøring innen praksisfeltet: hvordan håndtere denne konteksten, og samtidig ivareta den åpenheten som ideologien forfekter? Dette er noe vi vil forfølge med en grundig drøfting i den rapporten som vil foreligge ved årsskiftet, og det er noe som også bør tematiseres ved en implementering av enhver restorative justice praksis, også ungdomsstormøter. Vår pågående forskning indikerer behov for mer kunnskap fra norske kontekster omkring ikke-intenderte marginaliseringsprosesser i kjølvannet av restorative justice.

Med vennlig hilsen
Nordlandsforskning

Ann Kristin Eide
Seniorforsker

² Vi tillater oss å bruke ordet "offer" her, fordi bruken av ordet "klager" bærer i seg noen uheldige signaler om at det er her problemet har oppstått: noen kom med en "klage", og derfor ble det en sak. Dette er en ordbruk som kan bidra til å "legge skylden på offeret", og underbygge nettopp det fenomenet vi vil påpeke her som uønskelig.

Referanser

- Christensen, C. 2005. *Urfolk på det Nyreligiøse Markedet. En Analyse av Alternativt Nettverk*. Masteroppgave i religionsvitenskap, University of Tromsø
- Eide, A. K. 1997. *I Medisinmannens Skygge. Refleksjoner omkring Samtaler med Mennesker som har opplevd seg sviktet av Helsevesenet*. Bergen: Norse
- Eide, A. K.; Gjertsen, H.; Handegaard, T. L.; Olsen, T. 2007. *Et enkelt Valg? En Evaluering av Prosjektet Felles Ansvar i Salten*. Bodø: Nordlandsforskning
- Eide, A. K. 2008. *The Gaze. Unfolding Realms of Enquiry*. Bergen: University of Bergen
- Knudsen, J. Chickenwings. 1992. *Refugee Stories from a Concrete Hell*. Bergen: Magnat.
- Kvello, Ø.; Wendelborg, C. 2009. *Prosessevaluering av det treårige prosjektet: "Oppfølgingsteam for unge Lovbrytere" i byene Kristiansand, Oslo, Stavanger og Trondheim*. In press.
- Lien, L.; Olsen, T. 2008. *Like sikkert som snø – arbeidskvalifisering som del av soning*. NF-rapport 6/08. Bodø: Nordlandsforskning.
- Pritchard, J. 2002. Parent-Child dynamics in Community Conferences – some Questions for Reintegrative Shaming, Practice and Restorative Justice. I: *Australian and New Zealand Journal of Criminology*. 35(3), 330-346
- Richards, K. 2007. *Rewriting History: Towards a Genealogy of "Restorative Justice"*. Unpublished Ph.D. thesis, Penrith: University of Western Sydney
- Richards, K. 2005. Unlikely Friends? Oprah Winfrey and Restorative Justice. I: *The Australian and New Zealand Journal of Criminology*. Vol. 38 n.3 pp.381-399
- Rose, N. 1999. *Governing the Soul: the Shaping of the Private Self*. London: Free Association Books
- Scarry, E. 1985. *The Body in Pain: the Making and Unmaking of the World*. New York: Oxford University Press